

Литература:

1. Безрукова, М. И. Музейная педагогика в системе дошкольного образования и воспитания / М. И. Безрукова, Н. Н. Волкова // Образование и воспитание. — 2018. — № 3 (18). — С. 9-11. — Режим доступа: <https://moluch.ru/th/4/archive/94/3351/>. — Дата доступа: 13.08.2021.
2. Кахнович, С.В. Музейная педагогика как средство социокультурного развития детей дошкольного возраста // Педагогика и психология образования. — 2012. — № 1. — С. 28-35.
3. Кузькина, Ю. Н. Возможности музейной педагогики в социализации дошкольников в процессе реализации ФГОС ДО / Ю. Н. Кузькина, О. М. Макаренко // Образование и воспитание. — 2021. — № 2 (33). — С. 10-12. — Режим доступа: <https://moluch.ru/th/4/archive/192/6241/>. — Дата доступа: 13.08.2021.
4. Штанько, И.В. Особенности использования музейной педагогики в работе с детьми дошкольного возраста // Вестник академии детско-юношеского туризма и краеведения. — 2014. — №2 (111). — С. 114-127.

КАСБИЙ-ПЕДАГОГИК МАҲОРАТНИНГ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДАГИ АҲАМИЯТИ

Рахимов Зокир Тоштемурович

*Қарши давлат университетининг Педагогика
институтининг профессори, педагогика фанлари доктори (DSc),
Турон фанлар академиясининг академиги*

Аннотация. Мақолада педагог фаолияти, унинг касбий маҳоратига бевосита боғлиқ эканлиги, бундан ташқари инновацион таълим технологияларининг татбиқида мақсадни тўғри белгилаш, кафолатли натижага эришиш, ўқув жараёнида ҳар бир талабанинг индивидуал ва ёшга боғлиқ хусусиятларини ҳисобга олиш лозимлиги эътироф этилган.

Калит сўзлар: таълим, жараён, сифат, натижа, самарадорлик, технология, инновация, мақсад, хусусият, зарурат, шаклланиш.

Республикаимизнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маърифий тараққиёти олий таълим тизимида тайёрланаётган кадрларга боғлиқ бўлади. Бугунги кунда рақобатга кириша оладиган, ўз соҳасини давр талаблари асосида биладиган мутахассисларни тайёрлаш, замонавий мутахассис ўз касбининг билимдони, уни келажакда юксалтира оладиган ва бу билан ўзи ҳам ижтимоий-иқтисодий тараққиётни ривожлантира оладиган шахс бўлмоғи даркор. Буни таъминловчи асосий омилларидан бири бўлажак касбий фаолиятга тайёрланаётган ёш авлодни давр талаблари ва эҳтиёжига мос ҳамда хос мутахассис бўлишини таъминлашдан иборат бўлади. Бундай касб эгасини тайёрлаш учун турли олий маълумотли кадрларни тайёрланаётган мутахассисларни ўқитадиган ва аниқроқ айтадиган бўлсак педагогик фаолият билан шуғулланадиган шахсларни вояга етказиш лозим бўлади.

Ҳаётимиздаги мавжуд муаммолардан бири ижтимоий муносабатлардир. Ижтимоий муносабатлар натижасида шахс шаклланади, яъни у ижтимоийлашиб боради. Шунинг учун ҳар бир даврда мавжуд бўлган жамият ўз кишиларини тарбиялайди. Тарбия ҳар бир жамиятнинг ривожига асосий омил ҳисобланади. Бунда тарбия психологияси маълум мақсадга қаратилган таълим жараёнида шахс фазилатлари шаклланишининг психологик қонуниятларини ўрганади.

Яхлит педагогик жараёнда инсон шаклланиши, ёшларни ақлий ва ахлоқий, маънавий баркамол бўлиб камол топишида таълим жараёнида учрайдиган муаммолар ва муаммоли вазиятларининг ечимларини топиш бевосита ўқитувчи фаолияти, унинг касбий маҳоратига бевосита боғлиқдир. Айнан замонавий таълим тизимида ўқув-тарбия

жараёни сифатини яхшилаш, дарсни самарали бошқариш ва ташкил этиш фаолияти ўқитувчининг таълим технологияларидан ижодий фойдалана олиш имкониятларига асосланади.

Олий таълим муассасалари педагогларининг касбий маҳоратлари ҳақида сўз юритишдан аввал “маҳорат” ва “педагогик маҳорат” тушунчаларининг моҳияти билан танишиб олиш мақсадга мувофиқдир.

Маҳорат (арабчадан олинган бўлиб “маҳорат” – моҳирлик, усталик, эпчиллик) – бир иш ёки фаолиятни юксак даражада, ҳеч бир қийинчиликсиз, ўта моҳирлик билан бажариш.

Педагогик маҳорат – педагогнинг педагогик жараёни ташкилий, методик, руҳий ва субъектив жиҳатдан ўта моҳирлик, усталик билан ташкил этиш ҳамда бошқариш қобилияти ва малакасига эгаллиги ҳисобланади.

Педагогнинг маҳорати бевосита касбий-педагогик фаолиятда кўринади. Шу сабабли у педагогик жараёнининг умумий моҳиятини чуқур англай олиши, бу жараёнда устувор аҳамият касб этадиган қонуниятлардан хабардор бўлиши, педагогик фаолиятни самарали ташкил этиш механизмларини пухта эгаллай билиши лозим.

Таълим жараёнининг фаол иштирокичиси бўлган педагогнинг педагогик маҳорати унинг шахси, иш тажрибаси, фуқаролик мақоми, мутахассис сифатидаги мавқеи, у томонидан педагогик техниканинг етарли даражада эгалланганлиги, касбий фаолиятнинг индивидуаллигидан далолат беради.

Ўқитувчилик касбига хос муносабатлар ижтимоий ва инсонпарварлик муносабати эканлиги, бу даражага эришиш ва мақсад қўйиш (мақсадни тўғри белгилаш) муаммосига эътибор қаратиш лозимлигини ўз вақтида англаб етиш, талабани келгуси, яъни мустақил касбий фаолиятида катта ижодий ютуқларга эришиш омили бўлиб хизмат қилиши мумкин эканлигига алоҳида эътибор берилди. Айниқса инновацион технологиялар татбиқида мақсадни тўғри белгилаш, кафолатли натижага эришиш омили эканлигини ҳар бир талаба тушуниб етди.

Муваффақиятли ишлаш учун ҳар бир ўқитувчи педагогик маҳоратга эга бўлиши зарур. Педагогик маҳорат эгаси оз меҳнат сарф қилиб, катта натижаларга эришади. Ижодкорлик унинг ҳамиша ҳамкори бўлади. Педагогик фаолият ўз моҳиятига кўра ижодий характерга эга. Педагог ўқувчи шахсини шакллантиради, кутилмаган вазиятда мустақил қарорлар қабул қилади, педагогик муаммоларни ечади, ўқув жараёнини мустақил бошқаради. Шунингдек, ўқитувчи педагогик жараёнда педагогик-психологик тайёргарлиги бор, психологик таъсир этиш усуллари мукамал билгани ҳолда ҳар бир ўқувчининг индивидуал ва ёшга боғлиқ хусусиятларини ҳисобга олиши зарур.

Ҳозирги даврда мамлакатимизда педагогик фаолиятнинг ривожланишида жаҳон мутафаккир-олимларининг педагогик қарашлари ва таълимотлари ижобий аҳамиятга эгадир. Ҳозирги шароитда жамиятнинг таълим муассасалари олдига қўяётган талаблари кун сайин ортиб бормоқда ва бу талабларни амалда тўғри ҳал қилиш вазифаси ўқитувчига боғлиқдир. Замонавий мактаб ўқитувчиси қатор вазифаларни бажаради. Ўқитувчи-аудиториядаги ўқув жараёни ташкилотчисидир. Жамиятнинг ўқитувчи олдига қўядиган асосий талаблари қуйидагилардир:

- шахсни маънавий ва маърифий томондан тарбиялашнинг, миллий уйғониш мафкурасининг ҳамда умуминсоний бойликларнинг моҳиятини билиши;
- миллий кадриятларимиз ва удумларимизга бўлган ҳурмати;
- талабаларни ўз Ватани табиатига ва оиласига бўлган муҳаббати;
- кенг билимга эга бўлиш, турли билимлардан хабардор бўлиши;
- ўзи дарс берадиган фан бўйича мустақил билимга эга бўлиб, ўз касби соҳаси бўйича жаҳон фанида эришилган янги ютуқ ва камчиликлардан хабардор бўлиши;
- таълим-тарбия методикасини эгаллаши;
- ўз ишига ижодий ёндашиши;

- педагогик техника (мантик, нутқ таълимининг ифодали воситалари ва педагогик такт) га эга бўлиши;

- ўз билими ва педагогик маҳоратини доимий равишда ошириб бориши каби талабларга тўла жавоб бера олишга интилиши лозим ва шарт.

Ушбу вазифа ва мақсадларни ижобий ҳал этиши натижасида педагог фаолиятининг муваффақияти аввало у таълимнинг мазмуни, методлари ва ташкилий шаклларида умумий дидактик тамойилларни қанчалик тўғри амалга оширишига боғлиқ.

Дарҳақиқат, ҳар бир ёш мутахассисни пухта илмий – назарий билимлар билан қуроллантириш, эгаллаган илмий билимларни амалий фаолиятда қўллаш, кўникма ва малакаларга эга қилиш, тарбиялаш албатта осон иш эмас. Ўқишга илмий, онгли муносабат билан қарайдиган, мустақил фикрлайдиган, мукамал маълумотларни эгаллашга эҳтиёжли, билиш фаоллиги ва ақлий меҳнат маданиятини ўзида мужассамлаштирган ёшларни вояга етказиш - муҳим ва давлат аҳамиятидаги вазифадир.

Бунинг учун:

1. Педагогик ишнинг моҳири бўлишга интилувчан, яъни касбий фаолиятнинг педагогик йўналишларини аниқ белгилай оладиган шахс бўлиш лозим. Бу эса ўз навбатида жамиятнинг талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиқиб, педагогик маҳорат асослари ҳамда замонавий педагогиканинг илғор идеаллари заминида шахсга инсонпарварлик нуқтаи - назаридан ёндошиш имконини беради.

2. Педагогик маҳорат – бу педагогик жараёни аниқ ташкил қилиш, бошқариш, кутилаётган натижаларни олдиндан лойиҳалаш ва уни рўёбга чиқариш технологияси, шунингдек, педагогик жараёнда вужудга келиши мумкин бўлган низоли вазиятларни олдиндан кўра билиш ва уларни бартараф этиш учун тайёр бўлиш методикасидир.

3. Педагогик фаолиятнинг моҳир устаси бўлиш – бу, илғор тажрибаларнинг ҳаётийлиги, давр билан ҳамнафаслиги, аниқ тавсияларни белгилаш ва уларни такомиллаштириш ёки рад этиш демакдир.

Шундай экан, ҳозирги замон фан ва техника тараққиёти ўқитувчининг ижодкор бўлишини, фаннинг муҳим муаммолари юзасидан эркин фикрлар юрита олиши, фан ютуқларини талабаларга етказа олиши ва талабаларни мустақил ҳамда ижодий фикрлашга, тадқиқот ишларига ўргата олишни талаб қилади. Шунинг учун ўқитувчи ўз устида доимо ишлаши, мустақил билим эгаллаши, касб маҳоратини такомиллаштириши, малакасини ошириши, педагогик фаолиятининг самарадорлигини ошириш зарурий шартлардандир.

Шу нуқтаи – назардан олий таълим муассасаларида таҳсил олаётган, талабалар инновацион таълим технологиялар асосида ўқитиш ўқитувчи-педагогларимизнинг муболағасиз асосий вазифаларидан биридир. Айнан таълим тизимини ривожлантириш мақсадида ўқув-тарбия жараёнига инновацияларни тадбиқ этиш таълим муассасаларининг истиқболи учун инновацион технология ҳаракатлантирувчи куч бўлиб хизмат қилади.

Таълим технологияларидан фойдаланиб машғулотларни ташкил этиш долзарб масала бўлиб, дарсларни қизиқарли ўтиши учун жуда қўлай. Чунки таълим технологияларининг асосий мақсади ўқув жараёнини фаоллаштириш, талабалар томонидан ўқув материални ўзлаштиришнинг юқори даражасига эришиш ва уларни мустақил фикрлашига ҳамда ўз фикрини баён этишга ўргатишдир.

Бугунги кунда таълим технологияларини тушунишнинг асосий йўли аниқ белгиланган мақсадларга қаратилганлик, таълим олувчи билан мунтазам ўзаро алоқани ўрнатиш, педагогик технологиянинг фалсафий асоси ҳисобланган таълим олувчининг ҳатти-ҳаракати орқали ўқитишдир. Ўзаро алоқа инновацион технология асосини ташкил қилиб, ўқув жараёнини тўлиқ қамраб олиши керак. Таълим технологияларини қўллашда муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Қисқа вақт орасида муайян назарий билимларни таҳсил олувчиларга етказиб бериш, уларда маълум фаолият юзасидан кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш, шунингдек, талабалар фаолиятини назорат қилиш, улар томонидан

эгалланган билим, кўникма ҳамда малакалар даражасини баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳорат ҳамда таълим жараёнига нисбатан янгича ёндашувни талаб этади.

Таълим технологияларини мажбуран қўллаш орқали мақсадга эришиб бўлмайди. Аксинча, тажрибали педагоглар томонидан асосланган ёки улар томонидан қўлланилаётган илғор технологиялардан фойдаланиш билан бирга, уларни ижодий ривожлантириш мақсадга мувофиқдир.

Ҳозирги кунга келиб қатор ривожланган мамлакатларда ўқув ва ижодий фаолликни оширувчи ҳамда таълим – тарбия жараёнининг самарадоригини кафолатловчи таълим технологияларни қўллаш борасида катта тажриба тўпланган бўлиб, ушбу тажриба асосларини ташкил этувчи методлар интерфаол методлар номи билан юритилмоқда.

Технология деганда, субъект томонидан объектга кўрсатилган таъсир натижасида субъектда сифат ўзгаришига олиб келувчи жараён тушунилади. Технология ҳар доим зарурий восита ва шароитлардан фойдаланиб, объектга йўналтирилган аниқ мақсадли амалларни муайян кетма-кетликда бажаришни кўзда тутди.

Юқорида келтирилган тушунчаларни ўқув жараёнига кўчирадиган бўлсак, ўқитувчи (педагог)нинг ўқитиш воситалари ёрдамида ўқувчи-талабаларга муайян шароитларда кўрсатган тизимли таъсири натижасида уларда жамият учун зарур бўлган ва олдиндан белгиланган ижтимоий сифатларни жадал шакллантирувчи ижтимоий ҳодиса ёки бошқача айтганда, ўқитувчи томонидан ўқитиш воситалари ёрдамида ўқувчиларга таъсир кўрсатиш ва бу фаолият маҳсули сифатида уларда олдиндан белгилаб олинган шахс сифатларини шакллантириш жараёни деб таърифлаш мумкин. Технология тушунчаси регулатив (тартибга солиб турувчи) таъсир этиш кучига эга бўлиб, эркин ижод қилишга ундайди:

- самарадор ўқув-билиш фаолиятининг асосларини топиш;
- уни экстенсив (куч, вақт, ресурс йўқотишга олиб келадиган самарасиз) асосдан кўра интенсив (жадал), мумкин қадар илмий асосда куриш;
- талаб этилган натижаларни кафолатлайдиган фан ва тажриба ютуқларидан фойдаланиш;
- ўқитиш давомида тузатишлар эҳтимолини лойиҳалаш методига таянган ҳолда йўқотиш;
- таълим жараёнини юқори даражада ахборотлаштириш ва зарурий ҳаракатларни алгоритмлаш;
- техник воситаларни яратиш, улардан фойдаланиш методикасини ўзлаштириш ва бошқалар.

Инновацион технологиялардан фойдаланишни амалиётга жорий этиш мумкин бўлган маълум педагогик тизимнинг лойиҳаси ҳисобланади. Инновацион технология: таълим технологияси, янги педагогик тажриба, янги педагогик технология, замонавий педагогик технология, ахборот технологияси, янги тажриба ва таълим-тарбия методлари тушунчаларини қамраб олади. Демак, педагогик технология дидактик вазифаларни самарали амалга ошириш, шу соҳадаги мақсадга эришиш йўли бўлиб ҳисобланади.

Инновацион технология бу соҳадаги назарий ва амалий изланишларни бирлаштириш доирасидаги фаолиятни акс эттиради. Инновацион технология моҳият-эътибори жиҳатидан бошқа технологиялар билан бир сафда туради, чунки улар ҳам бошқалари қатори ўз хусусий соҳасига, методлари ва воситаларига эгадир. Бирок замонавий технология инсон онги билан боғлиқ билимлар соҳаси сифатида мураккаб ва ҳаммага ҳам тушунарли бўлмаган педагогик жараёни ифода этиши билан ишлаб чиқариш ва ахборотли технологиялардан ажралиб туради.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, умумий меҳнат билан касб ихтисослиги ўртасида бевосита боғлиқлик мавжуд. Чинакам касбий моҳирлик даражаси шахснинг умумий ривожланиши билан тўғридан – тўғри боғлиқликда, алоқада бўлади. Зеро, касбни аниқ танлаш, унга бўлган қизиқишни орттириш, маҳоратли бўлишни уйғотади. Маҳоратли касб эгасининг маънавий дунёси бой, ишлаш қобилияти теран бўлади ва у ўз

касби ёрдамида ўзига ҳам, бошқаларга ҳам катта фойда келтиради. Шунинг учун касбий маҳоратни шакллантириш, тарбиялашга ва ниҳоят уни такомиллаштиришга интилиш, уни керакли маълумотлар, ахборот(билим)лар, малакалар билан тўлдириб бориш шу куннинг, қолаверса таълим ислохотларининг долзарб масаласидир.

Мазкур масаланинг долзарблигини педагогик назария ва тажриба яна қўйидаги ҳолат билан исботлайди: педагогик изланиш, таълимий ўқиш, ўқитишнинг меъёрий ҳужжатлари, дарсликлар, қўлланмалар, ахборот воситалари, қанчалик мукаммаллашган бўлмасин, педагогик амалиёт, таълим - тарбия ишларининг муваффақияти охир оқибатда педагог шахсига, унинг касб – кор маҳоратига боғлиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Монахов В.М. Аксиоматический подход к проектированию педагогические технологии. Педагогика. 1997г. №6.
2. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. Қарши Насаф, 2000.
3. Саидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. Тошкент “Молия”- 2003.
4. Тожиев., Салохитдинов Р., Баракаев М., Абдалова С. Таълим жараёнида замонавий ахборот технологиялари. – Т.: 2001.
5. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: “Фан” нашриёти, 2006 й.
6. Фарберман Б.Л. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: 1999 й.
7. Фарберман Б.Л., Мусина Р.Т., Жумабоева Ф.А. Олий ўқув юртларида ўқитишнинг замонавий усуллари. – Т.: 2002.

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI

Saidova Mohinur Jonpo‘latovna

BuxDUPI Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi va metodikasi kafedrasida dotsenti p.f.f.d (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada axborot texnologiyalarining mazmuni, boshlang‘ich sinif matematika o‘qitish jarayonida foydalanish mumkin bo‘lgan axborot texnologiyalar, ularning turlari va ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Dars, masala, matematika, axborot texnologiya, boshlang‘ich sinif.

Jamiyatda ta‘lim barqaror taraqqiyotni ta‘minlovchi asosiy omil sifatida e’tirof etilib, xalqaro ta‘lim konsepsiyasida «butun hayot davomida sifatli ta‘lim olishga imkoniyat yaratish» dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Bu ta‘lim tizimida pedagoglar, jumladan, bo‘lajak boshlang‘ich sinif o‘qituvchilarining kasbiy faoliyatida metodik tayyorgarlik darajasini oshirish, ijodiy tafakkurni rivojlantirishga yo‘naltirilgan texnologiyalardan foydalanish imkoniyatini kengaytirdi.

Dunyo miqyosida ta‘lim jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy etish, ularning didaktik asoslarini o‘rganib, yangi usul, vositalarni ishlab chiqish metodikasini va metodologik asoslarini takomillashtirish, o‘quvchilardagi ijodiy bilish faoliyatining reproduktiv va produktiv darajalarni modellashtirish yuzasidan qator yangi usullar va g‘oyalarni ishlab chiqish zarur. Mazkur yangi g‘oya, yangi usullar natijasida o‘quvchi-yoshlarning erkin, mustaqil fikrlash, atrofda voqeiylikka ongli munosabatda bo‘lish, dahldorlik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarini rivojlantirish, dars jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanishning moddiy-texnika bazasi yaratildi, me‘yoriy hujjatlar ishlab chiqildi. Intellektual salohiyatli o‘quvchini tarbiyalashda ta‘lim tizimining rolini kuchaytirish boshlang‘ich ta‘limning yuqori sifatini ta‘minlab, ilg‘or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini bo‘lajak boshlang‘ich sinif o‘qituvchilari faoliyatiga joriy qilish uchun zamin yaratish bilan bir qatorda boshlang‘ich sinif o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishni taqozo etmoqda.

Bugungi kunda respublikamizning ta‘lim sohasida axborot texnologiyalaridan foydalanishning me‘yoriy-huquqiy bazasini tubdan takomillashtirish, ilg‘or xorijiy tajribalar, ilmiy izlanishlar va zamonaviy texnologiyalarni boshlang‘ich ta‘lim jarayoniga integratsiya